

Middelalderlige begravelser ved Kirke Hyllinge Kirke

Bygherrerapport af Jens Ulriksen

Indledning

I februar 2011 fik Roskilde Museum en henvendelse fra Nationalmuseet vedr. jordarbejder ved Kirke Hyllinge Kirke. Nationalmuseet var blevet varskoet, da menighedsrådet ønskede at etablere en handicapvenlig adgangsvej til kirken og samtidig ville etablere to adskilte regnvandsfaskiner på P-pladsen vest for kirken.

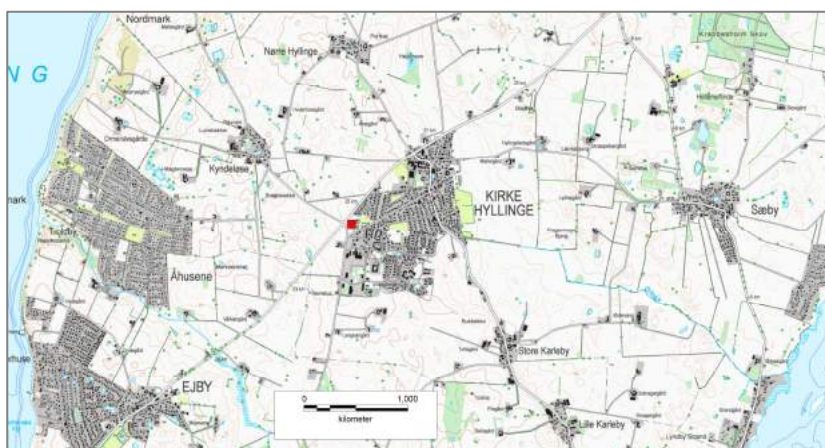

Fig. 1. Udgravningen er markeret med rød firkant.

I 2000 udgravedes jordfæstegrave fra vikingetid nord for kirkegård og P-plads, såvel som vest for sidstnævnte.¹ Siden har det været antagelsen, at der kunne forekomme yderligere grave fra vikingetid på den nordlige halvdel af P-pladsen.

Roskilde Museum orienterede bygherre gennem dennes repræsentant, fa. Arkitekterne Bahn, om risikoen for at støde på fortidsminder ved jordarbejderne på P-pladsen, og det aftales, at Roskilde Museum skulle overvåge gravearbejdet på P-pladsen.

Topografi

Kirke Hyllinge Kirke ligger på egnens højeste punkt, omtrent 43 m o.h. (fig. 1). Herfra er udsigt til såvel Isefjord i vest som Roskilde Fjord i øst. Fra kirken falder terrænet mod nord og nordøst i naturligt terrasserede bakker. I vestlig retning skrånede landskabet jævnt nedad mod Kyndeløse, mens faldet mod sydvest forekommer mere markant.

Terrænoverfladen på P-pladsen bestod af perlegrus i 10 cm's tykkelse. På nordsiden af udgravningen målt eksisterende terræn til 41.91 m o.h. stigende mod øst til 42.03 m o.h. ved lågen til kirkegården. (Fig. 2.) Ved vestenden af udgravningen lå overfladen i 41.76 m oh, mens den mod syd indmålt til 41.54 m o.h.

Undergrunden bestod af morænesand og -ler, hvor førstnævnte dominerede, mens leret forekom i afgrænsede områder. I udgravningen blev skeletterne fundet, hvor undergrunden udgjordes af leret sand, mens resten af det berørte areal bestod af fint sand.

Fig. 2. Ortofoto, hvor det undersøgte område er angivet med rød farve.

Udgravningens resultater

Undersøgelsen omfattede sammenlagt 28 m², hvor rør og faskiner skulle anbringes. Nordøstligst i undersøgelsesområdet fandtes fem fyldskifter, hvor nogle ikke blev helt frilagt, mens andre var forstyrrede af moderne ledningsføringer. (Fig. 3.)

A1

Stenhul. I fladen er meget lyst fyldskifte, 291 x 260 cm, der mest bestod af gult sand, som stedvist var iblandet lidt muld. (Fig. 4.) Ved bunden, ca. 150 cm under eksisterende terræn, var en meget stor kampesten samt lidt munkesten og mindre, nævestore sten. Fylden var i øvrigt uden fund. Der er ingen tvivl om, at stenen er nedgravet, fordi den har ligget i vejen på overfladen. Præcis hvornår det er sket, kan ikke siges, men det er i hvert fald i middelalderen eller senere.

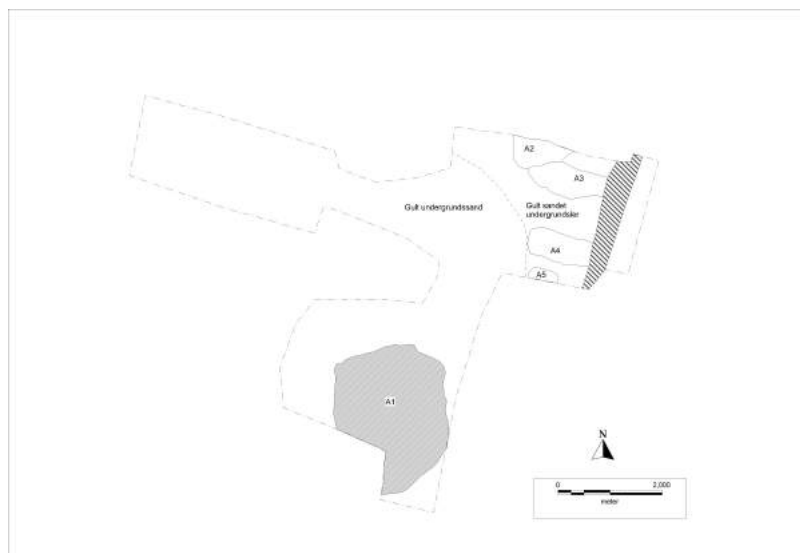

Fig. 3. Plan med anlægsnumre.

A2

Jordfæstegrav. I fladen et delvist frilagt, afrundet fyldskifte af mørk brun sandmuld. Efter muldafrømningen sås fodrodsknogler af menneske i toppen af anlægget.

Der frilagdes underben og fødder af en voksen person på mere end 20 år. Da hovedparten af skelettet lå udenfor udgravningsgrænsen, blev skeletdelene dækket til igen og er bevaret *in situ* på stedet. Gravens bundkote var 41.40 m.

Gravens alder er ukendt, men den var stratigrafisk yngre end A3.

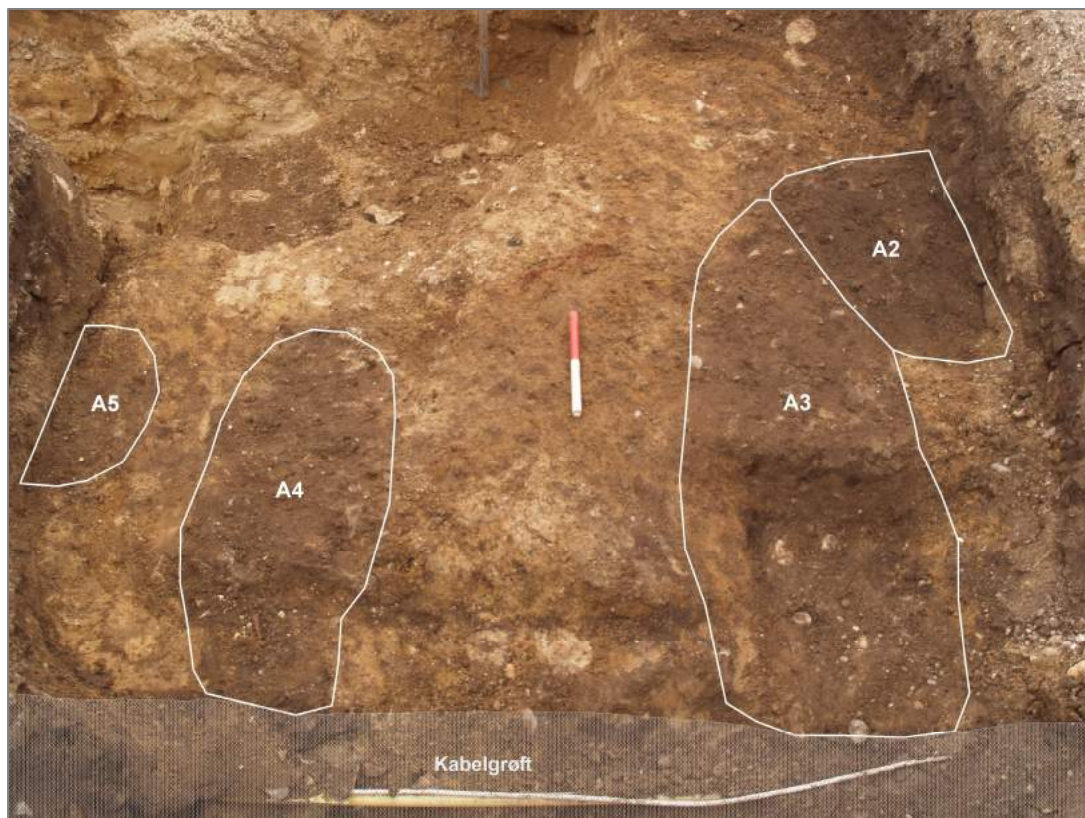

Fig. 4. Foto af de afrensede fyldskifter set fra øst.

A3

Jordfæstegrav. I fladen frilagt i sin helhed, aflang med rundede ender, mindst 170 cm lang og ca. 60 cm bred. Dog var østenden lettere forstyrret af en moderne kabelgrøft, og vestenden var skåret af A2. Fylden var gråbrun leret sandmuld iblandet klatter af gult, leret undergrundssand. Heri fandtes tre små, uornamenterede lerkarskår, der sandsynligvis stammer fra vikingetidsgravpladsen. Desuden fremkom et mindre stykke frådsten, der utvivlsomt stammer er kommet i jorden ved bygningen af kirken og siden er endt i gravfylden.

I tværsnit fremstod det 45 cm dybe anlæg med stejle sider og flad bund. Fylden kunne adskilles i et 20 cm tykt øvre lag og et underliggende 25 cm tykt lag af gult sandet undergrundsler iblandet gråbrun leret sandmuld. Ved bunden af denne horisont lå skelettet. Mellem lårbensknoglerne sås et mørkebrunt sandet og humøst materiale af ukendt oprindelse. Gravens bundkote var 41.09 m.

Skelettet lå i udstrakt rygleje med højre hånd på mellemgulvet og venstre hånd under bækkenet. Knoglerne var overordentligt velbevarede. Der var tale om skelettet af en ca. 30-35-årig kvinde, der har været mellem 147 og 152 cm høj.

Der påvistes ingen synlige sygdomsspor, men der var svage slidgigtspor i nederste lændehvirvel samt i flere tåknogler. Desuden havde hun tabt 6 tænder inden døden samt lidt af parodontose.

Graven var stratigrafisk ældre end A2. En kulstof 14-datering viste, at begravelsen er foregået i tidlig middelalder.

A4

Jordfæstegrav. I fladen frilagt i sin helhed, aflang med svagt afrundet vestende, mindst 134 cm lang og 54 cm bred. Østenden var ødelagt af en moderne kabelgrøft. Fylden var lys gråbrun leret sandmuld iblandet gult gruset undergrundssand. Allerede ved muldafrømningen blev påtruffet mennesketænder i fyldskiftets vestende. Af samme årsag blev det vurderet, at tværsnittet ikke skulle tegnes. I fylden fandtes kun et stykke frådsten. Gravens bundkote var 41.30 m i øst og 41.40 m i vest.

Skelettet lå i udstrakt rygleje med venstre underarm liggende på tværs over mellemgulvet. Knoglerne var meget fint bevarede. Højre albue hvilede på venstre hånd, mens højre hånd lå i skødet. Knæene lå tæt sammen. Underbenene manglede fra lige under knæet. De er blevet fjernet ved opgravningen til kabelgrøften indenfor de senere år. Der var tale om skelettet af et barn på 12-13 år. Kønnen er usikkert, men flere tilstedeværende mandlige træk antyder, at det kan være skelettet fra en dreng. Der sås ingen synlige sygdomstræk.

En C14-datering viste, at begravelsen er sket i højmiddelalderen.

A5

Fyldskifte. I fladen kun delvist blotlagt, 54 cm langt og mindst 25 cm bredt. Efter muldafrømningen sås lidt knoglestumper i toppen af fylden, der bestod af lys gråbrun leret sandmuld med pletter af gult leret sand. Da fyldskiftet ikke skulle frilægges ved anlægsarbejdet, blev det ikke undersøgt nærmere.

Konklusion

Begravelserne på kirkens parkeringsplads er ikke en del af vikingetidsgravpladsen, men gravlæggelser fra middelalderen. Der er intet, der tyder på, at kirkegården på et tidspunkt har været større end i vore dage, så det er med overlæg, at de afdøde er gravlagt udenfor kirkegården. Denne skæbne overgik mennesker, der var blevet ekskommunikeret eller ved selvmord havde fortabt deres sjæl ifølge den kanoniske ret. Allerede ved konciliet i Braga i 563 blev det fastslået, at selvmordere ikke kunne få en kirkelig begravelse og ikke skulle mindes i messeofret. På hvilken måde de tre personer fra udgravningen ved Kirke Hyllinge har forbrudt sig, har ikke kunnet afgøres.

Administrative data

ROM 2864, stednr. 020605-64, KIRKE HYLLINGE KIRKE, matr.nr. 11r af Kirke Hyllinge, Kirke Hyllinge Sogn, Volborg herred, Gl. Københavns amt.

Roskilde Museum var ansvarlig for undersøgelsen, og originaldokumentation opbevares på museet.

De udgravede skeletter er blevet analyseret af stud.mag. Julie Nielsen med ph.d., biologisk antropolog Pia Bennike som supervisor. Knoglerne er siden overført til opbevaring på Panum Institutet, Københavns Universitet.

Kr. Hyllinge Sogns Menighedsråd afholdt udgifterne til den arkæologiske nøddudgravning mv. i sin egenskab af bygherre.

Udgravningens forløb

Den arkæologiske overvågning af jordarbejdet på P-pladsen påbegyndtes mandag den 14/3 2011, hvor minigraveren hurtigt påtraf to øst-vestvendte jordfæstegrave (A3 og A4). Samme dag blev opgravningen til faskinen mod syd gennemført. Den 15/3 og 16/3 blev de påtrufne grave undersøgt og optaget. Yderligere en gravlagt person forblev bevaret in situ, da kun underben og fødder lå indenfor udgravningsgrænsen (A2). Den 24/3 2011 blev opgravningen til den vestlige faskine gennemført uden at der fremkom spor af fortidsminder.

Ved nøddudgravningen deltog udgravningsmedhjælp Niels K.W. Nielsen, mens mus.insp. Jens Molter Ulriksen var udgravningsleder og foretog den arkæologiske overvågning af jordarbejderne. Ved muldafrømningen afsøgte Kaare Bøgh-Jensen, Biltris, flader og bunker med metaldetektor.

Muldafrømningen blev foretaget med en minegraver ført af en maskinfører fra fa. Thomas Kristiansen ApS, der var bygherres entreprenør på jordarbejderne.

Udgravningsmetode og dokumentation

Udgravningens areal og dybde var bestemt af hensynet til regnvandsfaskinen, der bestod af to forgreninger, der skulle forbindes med en ledning, som kom fra kirkens tagedløb ved indgangsdøren i tårnets sydside. Forbindelsen under det kraftige kirkegårdsdige skulle ske ved styret underboring. Derfor blev udgravningen iværksat lige udenfor diget for at finde nogle nord-sydgående kabler til graverbygningen. Afrømningen af jord foregik med forsigtighed, og i kote 41.48 m fremkom fyldskiftet A3, eller omtrent 50 cm under eksisterende terræn. Der gravedes med ske til en dybde af 40 cm, hvor benpiberne af et menneske dukkede frem. Herefter blev der afrømmet muld i vestlig retning, så fyldskiftet kunne frilægges, og i den forbindelse fremkom A2 og A4 i tilgift. Dernæst fjernedes muldjorden i et ca. 1,1 m bredt spor i sydlig retning, hvor faskinen skulle placeres. Her bestod undergrunden af fint sand, og nedgravet heri var et fyldskifte på 2,9 x 2,6 m. Ved bunden lå en meget stor kampesten, som tydeligvis var blevet gravet ned, fordi den har ligget i vejen på overfladen.

På dette tidspunkt indstilledes muldafrømningen, og udgravningen af de to begravelser blev påbegyndt. Fladen blev afrenset med ske, fyldskifterne indridsede og blev tegnet på folie i målestok 1:20. Fylden blev gravet med ske, og skeletterne blev frilagt til registrering. Skeletternes placering i gravene blev skitseret i gravebogen, højre lårbens længde og bækkenets bredde målt in situ, og skeletterne blev nivelleret. A3 blev desuden tegnet i snit på folie i målestok 1:10.

Fotodokumentation blev foretaget digitalt i TIFF-format.

Målesystem

Til opmåling af fladen blev afsat to målepunkter, som indmålt med GPS i Euref89. Feltgrænser og anlægsspor blev opmålt med GPS i Euref89.

Fixpunktet til nivellering blev indmålt på den sydvestlige møtrik på top af elskab ved nordside af kirkegårdslågen. Møtrikken indmålt til 43.02 m, og sigteplanet aflæstes i 0,40 m.

Litteratur

Ulriksen, J. 2011: Vikingetidens gravskik i Danmark. Spor af begravelsesritualer i jordfæstegrave. *Kuml 2011*, 161-245.

---

¹ Ulriksen 2011.